

KECSKÉS GUSZTÁV

A FRANCIA TÖMEGSAJTÓ ÉS AZ 1956-OS MAGYAR FORRADALOM*

1956. október 16-án a francia haditengerészet algériai felkelőknek szánt fegyvereket talált az Egyiptomból induló Athos nevű hajón. Október 22-én a francia titkosszolgálat sikeres akciójának köszönhetően elfogták az algériai Nemzeti Felszabadítási Front (FLN) vezetőit szállító repülőgépet. Október 29-én pedig Izrael Egyiptom elleni támadásával kezdetét vette a „szuezi válság”, amelybe másnaptól már Franciaország és Nagy-Britannia is bekapcsolódott... E Franciaországot közvetlenül érintő események okozta feszült légkörben érkeztek Párizsba a magyar forradalomról¹ és annak szovjetek általi brutális leveréséről szóló értesülések.

A rendelkezésünkre álló források egyöntetűen arról tanúskodnak, hogy a magyar forradalom és annak vérbe fojtása különlegesen erős hatást tett a francia lakosságra.² A francia közvélemény reakciója egyrészt a Magyarország és a magyarok iránti szolidaritás, másrészt a Szovjetunió akciója és az azt helyeslő Francia Kommunista Párt magatartása miatti felháborodás kifejezése volt. A magyar nép iránti mély szolidaritás a felkelés kitörésétől kezdve a magyarországi áldozatoknak nyújtott segítségben pénz-, ruha- és élelmiszergyűjtésben, különféle szervezetek által irányított véradásban nyilvánult meg. A november 4-i szovjet katonai beavatkozás után a francia lakosság szimpátiája a menekültek érdekében tett hasonló kezdeményezések támogatásában öltött testet.

Ez a reakció azonban tagadhatatlan intenzitása ellenére nem volt se tartós, sem kizárólagos. A „mártír Magyarország” mintegy tíz nappal november 4. után már jórészt eltűnt a közvélemény változásai iránt érzékeny napilapok hasábjairól. 1957 januárjától pedig a belügyi források is arról számolnak be, hogy a francia lakosság figyelme újra a „belső és tisztán nemzeti problémák” felé fordult, amin az algériai háború fejleményeit, valamint az ország gazda-

* E tanulmány alapjául szolgáló franciaországi kutatásaimat a francia kormány, a Sorbonne Párizs III Egyetem, valamint az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok (a kutatási szerződés nyilvántartási száma: F-030125) ösztöndíjjal támogatták. A gyűjtött anyag feldolgozásához az MTA Történettudományi Intézete, a Pécsi Tudományegyetem, az 1956-os Intézet, valamint a Hidegháború-történelmi Kutatóközpont szakmai és anyagi támogatást nyújtott.

1 Az 1956-os magyar forradalom franciaországi vonatkozásairól lásd Kecskés (2003) 749 p. A francia tömegsajtó magyar forradalommal kapcsolatos reakciójára az értekezés IV. fejezetében térek ki, I. kötet, 196–237. p. Lásd még Fázsy Anikó: Budapest nem hazudott. 1956 a francia lapok tükrében, *Élet és Tudomány*, 2001. okt. 19.

2 A francia közvélemény magyar forradalommal kapcsolatos reakciójára vonatkozó fő források: Archives Nationales (AN): Synthèses des rapports mensuels des préfets (le Ministère de l'Intérieur), F1 C III 1235: 1956, août à décembre, valamint F1 C III 1368: 1957–1958, mois de janvier, de février et de mars 1957; továbbá a Francia Közvélemény-kutató Intézet (Institut français de l'opinion publique, IFOP) adatai lásd *Sondage*, 1958. I. sz.

sági és társadalmi helyzetével összefüggő kérdéseket kell érteni.³ A Szovjetunió és a Francia Kommunista Párt tekintélyvesztése szintén átmeneti jelenségnek bizonyult.

Az újabb szakirodalom nagy jelentőséget tulajdonít a sajtónak a francia közvélemény mozgósításában. Az alábbiakban a kutatások eddigi eredményeit felhasználva megvizsgáljuk a magyar forradalom francia tömegmédiára tett hatásának természetét, jelentőségét és időbeli kereteit. Felidézzük, hogy a korabeli francia sajtó meghatározó szereplői – a legjelentősebb napilapok, a nagy példányszámú hetilapok, a rádióállomások, valamint a francia hírügynökség, az AFP – hogyan viszonyultak a magyar eseményekhez. Számba vesszük, hogy a francia médiumok milyen eszközöket alkalmaztak (és mekkora sikerrel) a magyarországi válság híreinek közvetítése során.

Előbb azonban célszerű röviden bemutatni a korabeli francia újságok helyzetének fő jellemzőit.

AZ ÍROTT SAJTÓ HELYZETE FRANCIAORSZÁGBAN

A francia sajtót 1945 után két fő tendencia jellemezte: a koncentráció és a „depolitizáció”. 1931 és 1957 között a Franciaországban kiadott lapok száma 304-ről 127-re csökkent. Párizsban például az 1945-ben számon tartott 32 napilapból 13 maradt. A „depolitizáció” nem jelentette azt, hogy az olvasók nem érdeklődtek politikai kérdések iránt. Inkább abban nyilvánult meg, hogy megszűntek a pártokhoz kötődő újságok, vagy csökkent a jelentőségük az információközlést elsődlegesnek tekintő sajtó javára. 1946. januártól 1947. márciusig az FKP orgánuma, a *L'Humanité* elvesztette olvasóinak 58 százalékát, a kereszténydemokrata MRP lapja, a *L'Aube* a 75 százalékát, míg az SFIO szocialista párt újságja, a *Le Populaire* a 85 százalékát.⁴ Ez utóbbi 1945-ben még napi 275 ezer, 1958-ra viszont már csak 13 500 példányban jelent meg.⁵ A befolyásos napilapok nemcsak a pártoktól nem függték, hanem a IV. Köztársaság idején oly rövid életű kormányzati formációktól sem.⁶ A legnagyobb példányszámban megjelenő párizsi újságok és a vidéki napilapok többsége egyrészt hozzászoktatta olvasóit bizonyos „semleges” nézőponthoz, amire abból a célból volt szükség, hogy minél nagyobb számú olvasót elérjenek, másrészt figyelembe vették a közönség ízlésének átalakulását.⁷ E a folyamatok következményeként megnőtt az információk kiválogatásának és bemutatásának jelentősége a vélemények kifejezéséhez képest. A nagy napilapok, mindenféle véleményt képviselő olvasót egyaránt megszólítva, kerülték, hogy szembeszálljanak bármilyen szemlélettel. Igyekeztek tehát az információkat és a kommentárokat olyan területekre összpontosítani, amelyekben egyetértés mutatkozott. Az emocionális sokk alkalmazása csak olyan eseményekkel kapcsolatban volt elképzelhető, amelyeket a közönség lényegében egységesen ítélt meg.⁸ Amint láttuk, a magyar forradalom és annak leverése ilyen ügy volt.

A szakirodalom egybehangzó véleménye szerint az 1956-os magyar események óriási visszhangot váltottak ki a francia sajtóban: „Párizsban és vidéken egyaránt, a napilapokban éppúgy, mint a folyóiratokban, csak egyetlen összeolvadó kiáltást lehetett hallani: a csodálat

3 AN, F1 C III 1368: 1957–1958, mois de janvier, de février et de mars 1957.

4 Grosser (1972) 162. p.

5 Bellanger–Godechot (1975) 4. tom. 453. p.

6 Grosser (1972) 165. p.

7 Bellanger–Godechot (1975) 4. tom. 441. p.

8 Grosser (1972) 163. p.

kifejezését az egyik fél és a felháborodást a másik oldal irányában.”⁹ A történeti kutatás a magyar forradalom hatását tanulmányozva a napilapok közül eddig főként a *Le Monde*-dal, a *Le Figaro*val és a *L’Humanité*vel foglalkozott, a hetilapok közül pedig a *Paris-Match*sal, a *Témoignage chrétien*nel, a *L’Express*-szel és a *France-Observateur*rel.¹⁰ A Francia Kommunista Párt hivatalos orgánuma, a *L’Humanité* célja nagymértékben különbözött a többi nagy napilapétól. Maurice Thorez pártfőtitkár szerint ez a cél nem volt más, mint „ideológiailag és politikailag jobban felfegyverezni a bennünk bízó munkásokat”.¹¹ E lap esetében tehát tisztán politikai tevékenységről volt szó. Ez indokolja, hogy a *L’Humanité* magyar forradalommal kapcsolatos reakciójáról az alábbiakban csak érintőlegesen esik majd szó.¹² Szintén történt már kísérlet, hogy meghatározzák a rádió szerepét a magyar események franciaországi percepciójában. A francia hírügynökség, az AFP jelentőségéről viszont ebben az összefüggésben most olvashatunk először. Kezdjük az áttekintést a napilapokkal!

A NAPILAPOK

A *Le Monde* és a *Le Figaro* különleges figyelemmel és napi szinten követte a magyar válság fejlődését. Csak a szuezi ügynek tulajdonítottak ezzel összemérhető jelentőséget. André Fontaine, aki a *Le Monde* külföldi szolgálatának a vezetője volt 1956-ban, így emlékszik vissza ezekre a napokra: „Mivel a *Le Monde* délutáni újság volt... igen mozgalmas reggeleket éltünk át. Nyolc órakor elhatároztuk, hogy Szuezzel kezdünk; fél órával később Magyarország került felülre, utána ez még változott. Hihetetlenül lázas korszak volt ez.”¹³ A *Le Monde* október 23-tól bőségesen közölt információkat a magyarországi eseményekről. 25-én került a téma az első oldalra, röviddel ezután azonban a szuezi háború hírei kiszorították innen. Ennek következtében november 1-jén Magyarország a 6. oldalra került. Nagy Imre kormányának Magyarország semlegességére vonatkozó nyilatkozatát azonban a november 2-i számban újra az első lapra tették. A szerkesztőségi cikkek több napon át szintén a magyar ügygel foglalkoztak. Annak ellenére, hogy a magyarországi viszonyokat jól ismerő, magyar származású újságíró, Thomas Schreiber küldték tudósítónak Budapestre, a zűrzavaros helyzet miatt a pontos helyi információk megszerzése még a *Le Monde*-nak is nagy nehézséget okozott. Október 26-án például a felkelés leveréséről írtak, másnap viszont éppen ellenkezőleg, a mozgalom terjedéséről számoltak be. Az október 30-i vezércikk a felkelők győzelmét jelentette be. „A második szovjet beavatkozás hírére katasztrófa-ként éltük át. Hideg zuhanyként ért minket, mivel valóban reménykedtünk” – mondta André Fontaine a szerkesztőség hangulatáról.¹⁴ Hagyományaihoz híven a *Le Monde* igyekezett a lehető legteljesebb információs tablót felvázolni. A magyarországi események ismertetésén túl rendszeresen tájékoztatott a magyar felkelés nemzetközi és franciaországi visszhangjáról is. A kelet-európai és a nyugati kommunista pártok állásfoglalásairól éppúgy beszámolt, mint a francia pártok és értelmiségiek reakcióiról. A lapban

9 Bellanger–Godechot (1975) 4. tom. 451. p. A tanulmányban található francia dokumentumokból és publikációkból származó idézetek a szerző fordításai.

10 Diener Péter, a Toulouse-i Egyetem egykori oktatója 1990–1994-ben kutatásokat végzett az 1956-os magyar forradalom franciaországi visszhangjáról. Feljegyzéseit az 1956-os Intézet őrzi. Lásd még: Vignaud (1986–1987) Bernard (1991) Michel (1996) Horel (1996).

11 Bellanger–Godechot (1975) 4. tom. 441. p.

12 A *L’Humanité* 1956-os szerepéről lásd Tocqueville (1980).

13 Fejtő–Martinet (éd.) (1997) 153. p.

14 Uo.

közölt elemzések általában helytállónak bizonyultak. Például Maurice Duverger november 3-án a következőket írta: „Ha az oroszok akarnák, elpusztíthatnák a magyar forradalmat. [...] Bármit is terveznek, a nyugati demokráciák csak plátói módon, elítélő beszédekkel segíthetnének, mivel a beavatkozás más formája világháború kitöréséhez vezethetne. Gyakorlatilag a Szovjetunió véres győzelmet arathat.”¹⁵

A francia polgárságnak a második világháború vége óta működő mérsékelt jobboldali napilapja, a *Le Figaro* szintén naponta adott hírt a magyar eseményekről. Október 24-től november 17–18-ig Magyarország az első lapon szerepelt. A zavaros magyar helyzet miatt a *Le Figaro* információi is gyakran szorultak helyesbítésre. Kommentárjai pártosabbak voltak a *Le Monde* írásainál. A Szovjetunió és a kommunizmus elutasítását határozottabban kifejezésre juttatták.¹⁶

A *Le Monde*, a *Le Figaro* és a *L'Humanité* közötti vélemény- és értékítéletbeli különbség bemutatására elég felidézni a magyarországi szovjet beavatkozással, valamint a franciák és a britek szuezi támadásával kapcsolatban megfogalmazott álláspontokat. Maurice Duverger elemzése a november 7-i a *Le Monde*-ban egyszerre világos, elegáns és távolságtartó: „A magyarországi és az egyiptomi eseményeket szakadék választja el egymástól. Mindazonáltal mindkettő ugyanazt a jelenséget fejezi ki: egy nemzet sem mond le az erő alkalmazásáról, ha úgy véli, alapvető érdekeinek védelme ezt szükségessé teszi. Mindenki a maga módján cselekszik. [...] A diktátorok brutálisabbak, gyorsabbak, kegyetlenebbek: viszont talán kevésbé képmutatóak, mivel az erő alkalmazása megfelel saját természetüknek. [...] A Szovjetunió elítéli Franciaországot és Nagy-Britanniát a közel-keleti ügyek miatt, de Magyarországon rosszabbat tesz, mint ők. Az Egyesült Államoknak tiszta a keze és a lelkiismerete mindkét ügyben, mert nincs közvetlenül érintve, de elfelejthettük Guatemalát?”¹⁷ André François-Poncet cikke a *Le Figaróban* sokkal határozottabb és szenvedélyesebb véleményt fejez ki: „Az egyiptomi és a magyarországi események együtt, egyidejűleg zajlottak le, de nincs közöttük semmiféle oksági kapcsolat. [...] A nyomorban növekedett, a szolgaságtól kimerült, Lengyelország példájától... és egyáltalán nem az egyiptomi eseményektől... feltűszesedett nép felkel a Kremlnek alárendelt kormány ellen. [...] Ilyen körülmények között hogyan lehetséges, hogy tisztességes emberek olyan mértékig híjával legyenek a szeméremnek és az ítélőképességnek, hogy összemossák a franciák és a britek akcióját Moszkva tettével? [...] Az egyiknek az volt a célja, hogy véget vessen egy göggel telt zsarnok támadásainak, és helyreállítsa... a nemzetközi jog és erkölcs tiszteletét. A másik viszont arra irányult, hogy ágyúlövésekkel és foszforgránátokkal korlátok közé szorítson egy népet, amelynek az egyetlen bűne, hogy demokráciára és szabadságra vágyik.”¹⁸ A *L'Humanité* viszont, mint közismert, teljes mértékben támogatta a szovjet katonai beavatkozást a „belső béke helyreállítására”,¹⁹ és egyértelműen elítélte Franciaország és Nagy-Britannia egyiptomi akcióját.

A magyar tragédia Catherine Horel szerint a november 19-i héten került le a napilapok címdaláról, átadva a helyet a Szuezi-csatornánál folyó háború következtében fellépő ben-

15 Vignaud (1986–1987) 226. p.

16 Uo. 214–215. p.

17 Uo. 232. p. A Guatemalára vonatkozó kitétel bizonyára arra utal, hogy az Egyesült Államok légierije 1954 nyarán beavatkozott a közép-amerikai ország belháborújába.

18 André François-Poncet: *Le monde libre en péril. Le Figaro*, 1956. november 7., idézi uo. 234. p.

19 „Déclaration du Bureau Politique du Parti Communiste Français”. *L'Humanité*, 1956. november 5., idézi uo. 229. p.

zinhíány és az algériai háború híreinek.²⁰ Jean-Pierre Bernard tanulmányában felidézi, hogy november 9-én ment először gumikerekes metró a Châtelet állomástól a Port de Lilas-hoz. Szinte minden újság az első oldalon adott helyet ennek az újdonságnak, és fényképeket közölt róla. November 15-től „a mártír Magyarországra vonatkozó utalások lassan feloldódtak a párizsi világot átítató és betöltő nyugtalan és morózus hangulatban”.²¹ A magyar menekült-dráma viszont új visszhangra talált a nagy példányszámban megjelenő hetilapoknál.

A NAGY PÉLDÁNYSZÁMÚ HETILAPOK

A *Jours de France* és a *Paris-Match* számos drámai hangú riportot közölt a menekültek sorsáról az 1956-os év végéig.²² A *Paris-Match*, amelynek egyes számai több mint egymillió példányban keltek el, és mintegy hatmillió olvasójuk volt a IV. Köztársaság utolsó éveiben, valóságos nagyhatalomnak számított a francia sajtóban. A milliomosok, filmsztárok és arisztokraták világán túl ez a képes modern hetilap foglalkozott a „nagypolitika” kérdéseivel is. Alfred Grosser szerint az információs jellegű napilapokhoz hasonlóan a *Paris-Match*nál is nagyon nehéz megállapítani, hogy úgy írt-e, ahogyan feltételezése szerint az olvasói elvárták tőle, vagy közvetlenül – esetleg sugalmazás útján – saját látásmódját igyekezett elfogadtatni közönségével.²³

Október 27-től december 22-ig a *Paris-Match* minden száma foglalkozott az 1956. őszi magyar eseményekkel és azok visszhangjával. Tekintélyes mennyiségű információt és nagyszámú fényképet tettek közzé. Jean-Pierre Pedrazzinit, az újság kitűnő fotóscapatának tagját Budapesten halálos lövés érte. Három alkalommal, november 3-án, 17-én és december 22-én a magyar ügy a hetilap címlapján szerepelt. A szuezi háború kitörése után természetesen itt is a közel-keleti hírek kerültek előtérbe, és a magyar tragédiát az egyiptomi konfliktus szemszögéből elemezték. A kiváló minőségű fényképek közelebb hozták a magyar felkelésről és annak vérbe fojtásáról szóló híreket a Magyarországot igen kevésbé ismerő francia közönséghez. Nagy Imre november 3-án a címlapon megjelent színes képe „Budapest embereként” mutatta be a magyar miniszterelnököt. Számos fénykép jelenítette meg egy modern forradalom „hétköznapjait”: tankok a romos utcákon, holttestek, a lakossággal barátkozó szovjet katonák, felkelők és gyermekek portréi... A november 4-i szovjet támadás után a *Paris-Match*ban nagyon gyakoriak voltak a menekültek tragédiáiról, az áldozatok köztéri sírjairól és az ellenállásról készített megrázó képek (például a nők 1956. december 4-i felvonulásáról). A december 1-jei számban sokkoló fényképeket láthatunk egy budapesti klinikáról, amelynek egyik termébe szovjet harckocsis tört be, négy halottat és öt sebesültet hagyva maga után...

Az írott sajtó, amint megfigyelhetjük, igen nagy teret szentelt az 1956. október–novemberi magyar válság bemutatásának. Vizsgáljuk most meg az „elektronikus média” szerepét a magyar ügy franciaországi fogadtatásában!

20 Horel (1996) 42. p.

A közel-keleti események csökkentették a Franciaországba szállított kőolaj mennyiségét. Ennek következtében a kormány kénytelen volt szabályozni a folyékony üzemanyagok fogyasztását.

21 Bernard (1991).

22 Horel (1996) 42. p.

23 Grosser (1972) 171. p. Vö. Bellanger–Codechot (1975) 4. tom. 423. p.

A RÁDIÓ SZEREPE

A rádió nagyon fontos helyet foglalt el a francia sajtó információterjesztési mechanizmusában. Az 1940-es években kezdődött az a visszafordíthatatlan folyamat, amelynek eredményeként az újságok közönségének jelentős része átpártolt a hangzó sajtóhoz.²⁴ A rádió nagy előnye, hogy egy nap folyamán többször is friss hírekkel tud szolgálni. Az a tény, hogy lényeges szerepet töltött be a német megszállás éveiben az ellenállási mozgalom Londonból történő szervezésében és a franciák lelkierejének fenntartásában, a rádiónak még nagyobb jelentőséget adott a lakosság életében.²⁵

Pierre Sorlin tanulmányozta a magyar forradalommal és annak következményeivel kapcsolatos francia audiovizuális dokumentumokat, hogy meghatározza a rádió szerepét az események franciaországi hatásában.²⁶ Felhívta a figyelmet arra, hogy ez a médium alapvető jelentőséggel bír a korabeli sajtó egyéb összetevőjéhez képest. A televízió ekkor még gyakorlatilag nem létezett. A hosszú nyomtatási idő következtében a hírügynökségeken keresztül reggel érkező híreket a napilapok általában csak másnap tudták terjeszteni. A mozikban sugárzott filmhíradók, akárcsak a hetilapok tudósításai, természetesen mindig késésben voltak.²⁷

A magyar forradalom kitörésének napján, 1956. október 23-án csak hírügynökségi jelentéseket olvastak fel a témáról, és a hírműsorokban nagyrészt az algériai lázadók vezetőit szállító repülőgép elfogásával foglalkoztak. A korszak két nagy franciaországi rádiója, a Radio Nationale és az Europe 1, miután felismerte a budapesti események jelentőségét, lépéseket tett annak érdekében, hogy közvetlen információkhoz jusson. Október 24-én a Radio Nationale kérte az AFP bécsi tudósítóját, Raoul Baillyt, hogy rendszeresen küldjön jelentéseket a magyarországi fejleményekről. A tudósító információszerzési lehetőségei nagyon korlátozottak voltak. Nem beszélt magyarul, és továbbra is Bécsben kellett tartózkodnia, a magyar határt éppen csak átlépve legfeljebb Győrig juthatott. Be kellett érnie a magyar menekültek beszámolóival és az osztrák kollégái által elmondottakkal. Mindez igen pontatlan, töredékes információkhoz, kis anekdoták, tanúságtételek közléséhez vezetett.²⁸

A két nagy rádió elhatározta, hogy tudósítót küld Magyarországra. Gilbert Lausun, az Europe 1 különtudósítója nem tudott magyarul, viszont jól feltalálta magát, és megismerkedett franciául beszélő emberekkel. Élénk, élettel teli beszámolóit azonban teljesen összefüggéstelenek voltak. Thomas Schreiber, aki – amint korábban említettük – a *Le Monde* különtudósítójaként utazott Magyarországra, mivel szinte az egyetlen magyarul tudó francia újságíró volt, együttműködött a Radio Nationale-lal is.²⁹ Ezek az újságírók rendszeresen küldték beszámolóikat Párizsba. Általában naponta két tudósítást sugároztak a francia hallgatóknak – reggel és este.³⁰ Bizonyos hullámvész figyelhető meg a magyarországi eseményekről közölt információk prioritási helyét és mennyiségét illetően. Kezdetben, október 23. és 25. között, egy olyan hírműsorban, mint a „Paris vous parle”, a 30 percből Magyarország három-négy percet kapott, általában az ötödik helyen. Az algériai vezetők letartóztatása és az ezzel kapcsolatos nemzetközi reakció állt ekkor az élen. Október 26-tól azután a magyar

24 Bellanger–Godechot (1975) 4. vol. 34. p.

25 Uo. 298. p.

26 Pierre Sorlin az Inathèque de France (Dépôt légal de la Radio Télévision)-nál végezte ezeket a kutatásokat, eredményeit 1996-ban tette közzé: Sorlin (1996).

27 Uo. 60. p.

28 Uo. 61. p.

29 Uo.

30 Uo. 64. p.

ügy előre került, de továbbra is csak mintegy három-négy perc időtartam erejéig. Október 28-ig az értesülések igen zavarosak voltak. Október 29-től a szuezi háború foglalta el az első helyet, és Magyarország a harmadik helyre szorult. November 4-től, vagyis a második szovjet katonai beavatkozás napjától teszik a hírműsor szerkesztői a magyar híreket újra vezető pozícióba. Ettől a naptól kezdve óriási mennyiségű információt közölnek a magyar válságról. Egyes napokon a hírműsor 30 perces műsoridejéből 15 percet töltött meg ez a téma: számos beszéd, szolidaritásra való felhívás és felháborodott kifakadás hangzott el. „Ez egy információs robbanás”, mondta Pierre Sorlin, aki feltételezte, hogy ebben a Guy Mollet vezette francia kormánynak is része lehetett. Szerinte így akarták egyiptomi akciójukról elterelni a figyelmet, mint ahogyan Anthony Eden kormánya tette Nagy-Britanniában. Pierre Sorlin azonban nem talált bizonyítékot gyanújának alátámasztására.³¹ Jean-Pierre Rioux azt hangsúlyozta, hogy a rádióállomások szerkesztőinek kezét megkötötte a Suez miatt bevezetett katonai cenzúra, és ezzel is magyarázható, hogy a magyar tragédiáról annyira bőségesen tájékoztattak.³²

Hogyan mutatták be a magyar eseményeket a nagy francia rádiók? Pierre Sorlin kutatásai szerint „ez a Magyarország egy elvont Magyarország volt”. Nagyon kevés konkrét információt adtak. A városok és a vidék közti kapcsolat vagy az agrárreform kérdése például teljesen homályban maradt. Mindössze annyit mondtak, hogy egy felkelésről van szó, és hogy minden a szovjetek álláspontjától függ. A kommentárok kizárólag az Egyesült Államok és a Szovjetunió magatartásával foglalkoztak. Különösen gyakran visszatérő téma volt a „nyugalom”: „Nyugalom honol.” „Visszatért a nyugalom.” „Minden nyugodt.” Thomas Schreiber még november 3-án is azt mondta – a helyszínen szerzett benyomásai alapján teljes joggal – a francia rádióhallgatóknak: „Budapesten a helyzet tökéletesen nyugodt.”³³ November 4. után azonban az egész francia sajtót elárasztották a szovjetek véres beavatkozásáról szóló hírek. Pierre Sorlin úgy véli, hogy az információk tartalmának ez a hirtelen fordulata hozzájárult a francia közvélemény rendkívül intenzív reakciójához.³⁴ Mielőtt összefoglalnánk, hogy a francia sajtó mennyiben és milyen eszközökkel erősítette ezt a hatást, vizsgáljuk meg, hogy a Franciaországban közzétett hírek egyik fő forrása, az *Agence France-Presse* (AFP) és annak témánkkal kapcsolatos fő illetékese, Fejtő Ferenc hogyan szolgálta a magyar forradalom kérdésében a francia és a nemzetközi médiát.

AZ AFP ÉS FEJTŐ FERENC

Az AFP 1944. szeptemberi megalakulása óta különféle információk franciaországi és külföldi gyűjtésével és terjesztésével, valamint az e cél elérésével összefüggő egyéb tevékenységekkel megbízott szervezet volt.³⁵ A státusával és működésével kapcsolatos hosszú viták eredményeként született meg az 1956. december 28-án elfogadott törvény. Igyekeztek ugyanis megőrizni az ügynökség függetlenségét. „Semmilyen körülmények között nem lehet rá hatással olyan befolyás vagy tekintély, amely veszélyeztetné az információk pontosságát vagy tárgyilagosságát; semmilyen körülmények között nem kerülhet valamely ideológiai, politikai vagy gazdasági csoport jogi vagy tényleges ellenőrzése alá... A francia és külföldi felhasználók számára rend-

31 Uo. 64–65. p.

32 Rioux (1983) 2. vol. 115. p.

33 Sorlin (1996) 65. p.

34 Uo. 68. p.

35 Bellanger–Godechot (1975) 4. vol. 232. p.

szereken és megszakítás nélkül pontos, pártatlan és megbízható információkat kell szolgáltatnia”, szögezte le a törvény.³⁶ Fejtő Ferenc, aki 1947-től az AFP-nek a kommunista világ ügyeivel megbízott osztályát vezette, aki tehát a szovjet blokk országaival is foglalkozott, több ízben megerősítette: soha nem érzekelte, hogy a hivatalos körök bármiféle nyomást gyakoroltak volna rá. Nem próbálták „orientálni” őt elemzéseinek elkészítése során sem.³⁷

Noha a nagy francia napilapok a válság idejére küldtek tudósítókat Magyarországra, az AFP nagyon fontos információs forrást jelentett az egész francia sajtó számára. Az ügynökség nem csak két budapesti tudósítójától – Gaston Fournier-től és Pierre Frédérix-től – kapott rendszeresen értesüléseket a magyar forradalomról. Más fővárosokban székelő munkatársai, főként a bécsi, a belgrádi, a londoni, a washingtoni és a New York-i tudósítók fontos információgyűjtő munkát végeztek. A párizsi szakértők, a dokumentumokon szereplő formulával élve: „a magyarországi események menetét szoroson követő párizsi megfigyelők”, mindenekelőtt Fejtő Ferenc pedig helytálló elemzéseket írtak, amelyek azután a sajtó széles köreiben elterjedtek.³⁸ Október 24-én ezek a „megfigyelők” helyesen állították, hogy a lengyel párt liberális szárnyának győzelme siettette a magyar események fejlődését, és hogy a Petőfi Kör kommunista értelmisége a politikai követelések megfogalmazásával nagy szerepet játszott a közvélemény formálásában.³⁹ Október 26-án a szakértők úgy vélekedtek, az események már jelentősen túlhaladták Nagy Imre kísérletét, hogy a kommunista rendszert annak titóista irányban történő átalakításával megmentse. Úgy találták ugyanakkor, hogy a magyar kormányfő nyugalomra felhívó nyilatkozatai őszinték és valóban békülékenyek.⁴⁰ November 1-jén az AFP belgrádi tudósítója hiteles forrásokból arról értesült, hogy szovjet csapaterősítések érkeztek Magyarországra.⁴¹ November 2-án a francia hírügynökség egyik budapesti tudósítója pedig azt táviratozta, hogy a Vörös Hadsereg egységei bekerítették a magyar fővárost, Nagy Imre tekintélye viszont megerősödött az országban.⁴² A szovjet represszió megindulása után Fejtő Ferenc és kollégái szintén helyes következtetésekre jutottak: „Két hét óta a szovjet vezetők az előtt a választás előtt állnak, hogy brutálisan leverjék-e a magyar felkelést, példát statuálva ezáltal minden csatlós állam előtt, amely hajlana a Varsói Szerződésből való kilépésre – vagy átengedjék Magyarország területét, amivel viszont a szovjet birodalom összes széthúzó erőit bátorítanák. [...] Úgy tűnik, hogy a szovjetek választása teljes fordulatot jelez a Kremlben, ahol a »mérsékelt szárny«, Anasztasz Mikojjal az élen, az utóbbi napokban számos erőfeszítést tett, hogy olyan megoldást találjon a magyar válságra, amely lehetővé teszi a desztalinizáció és a liberalizáció ez év elején megkezdett politikájának megmentését.”⁴³ Fejtő Ferencnek az AFP-nél végzett,

36 Bellanger–Godechot (1975) 4. vol. 235–236. p.

37 Fejtő Ferenc felszólalása: Fejtő (1996) 192. p. Fejtő Ferenc 2002. február 18-i dátummal számomra küldött elektronikus levelében ugyancsak ezt fejtette ki.

38 Ezeket a dokumentumokat az AFP Dokumentációs Osztályán (Service de Documentation) őrzik a „La révolution hongroise »victorieuse«” címmel ellátott dossziében. Ezúton köszönöm Fejtő Ferencnek, hogy ajánlásával lehetővé tette számomra ezeknek az iratoknak a tanulmányozását.

39 AFP (Párizs): Dokumentációs Osztály, „La révolution hongroise »victorieuse«” című dosszié, távirat Párizsból, 1956. október 24., 2 óra 13 perc és 3 óra 17 perc.

40 Uo. távirat Párizsból, 1956. október 26., 14 óra 59 perc.

41 A *Politika* budapesti tudósítója éppen Nagy Imre irodájában volt, amikor a miniszterelnök telefonon értesült erről. Uo. távirat Belgrádból, 1956. november 1., 22 óra 33 perc.

42 Uo. távirat Budapestről, 1956. november 2., 14 óra.

43 Uo. távirat Párizsból, 1956. november 4., 10 óra 49 perc.

általánosan megbecsült munkája nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a francia sajtó túlnyomó része – a kaotikus magyarországi helyzetből eredő tévedéseket leszámítva – lényegében az igazságnak megfelelő értesüléseket és magyarázatokat közölhetett.

A SAJTÓ ESZKÖZEINEK SZEREPE A KÖZVÉLEMÉNY REAKCIÓJÁNAK ERŐSÍTÉSÉBEN

A magyar forradalomnak a francia közvéleményre tett óriási hatását figyelembe véve felvetődik a kérdés: a sajtó mely eszközei erősítették fel a magyar események visszhangját a francia lakosság körében? Mint már fentebb is kifejtettük, az írott és a hangzó sajtó egyaránt számos felhívásban buzdított a szolidaritási akciókban való részvételre. Ez a mozgósítási kampány, amelyben a kormány is tevékeny részt vállalt, az egyik első ilyen jellegű kezdeményezés volt Európában.⁴⁴ A napilapok nagy bőségben közöltek politikai tüntetésekre szóló felhívásokat is, majd beszámoltak lezajlásukról, növelve jelentőségüket. A forradalom harcait és a menekültek nyomorúságos helyzetét bemutató megrázó fotók tömeges megjelenítése, valamint a „szovjet erőszakkal szembeszálló nagyszerű felkelők” képét idéző megdöbbentő riportok közvetítése érzékenyvé tette a francia közvéleményt a magyarok sorsa iránt.⁴⁵ A történelmi analógiák felelevenítése a régi reflexek mozgósítása révén szintén fokozta az érzelmi hatást. Az újságok felidéztek az 1789-es francia forradalmat éppúgy, mint az 1871-es Párizsi Kommünt. Az értelmiségiek széles sajtónyilvánosságot kapott felhívásában például a Szovjetunió magatartását a cárizmussal hasonlították össze: „A Kreml vezetői, amikor tankjaikat és repülőgépeiket elküldték, hogy a felkelőkre lövessenek, akárcsak a cárizmus idején, Moszkvát az abszolutista reakció világának fővárosává tették, és a népek önállósági törekvéseivel szembefordulva újra vállalták a véres szuperrendőrség szerepét, amit a Szent Szövetség és a »versailles-iak« játszottak.”⁴⁶

A MAGYAR FORRADALOM FRANCIA SAJTÓRA TETT HATÁSÁNAK IDŐBELI KERETEI, TERMÉSZETE ÉS JELENTŐSÉGE

A közvélemény reakciójához hasonlóan az 1956. október–novemberi magyarországi események francia sajtóvisszhangja szintén rendkívül intenzív, de időleges jelenség volt, és a napilapokban a november 19-i héten, a nagy példányszámú hetilapokban 1956 végén lényegében lezárult. A heves sajtóreakció az egész nyugati világban jellemző volt. Az 1956-os magyar forradalom talán az első kimagasló médiaesemény volt a második világháború után. Mink András szerint „soha történelmi eseményről ilyen intenzitással és ilyen látványos helyszíni részvétellel nem tudósítottak a világsajtóban. Budapesten és a nyugati országokban hemzsegték a nyugati tudósítók, újságírók és fotósok...”⁴⁷ A fővárosban például 14 francia tudósító dolgozott.⁴⁸

A francia sajtó kiemelkedő érdeklődése több tényezővel magyarázható. Láttuk, hogy a franciaországi tömegsajtó elsősorban saját közönségének elvárásait igyekezett kielégíteni, és gyakran nem a politikai megfontolások voltak számára az elsődlegesek. A különleges sajtó-

44 Horel (1996) 37. p. Georgette Elgey is megerősíti, hogy az ilyen jellegű kezdeményezés nagyon ritka volt ebben az időben. Vö. Elgey (1997) 2. vol. 219. p.

45 Horel (1996) 35. p.

46 *Le Monde*, 1956. november 6., idézi Michel (1996) 20. p. „Versailles-iak” elnevezéssel az 1871-es Párizsi Kommünt leverő Adolphe Thiers követőt és katonaságát illeték, akik az ostromra készülve Versailles-ban gyülekeztek.

47 Mink (1996) 52. p.

48 Schreiber (1958) 35. p.

reakció tehát nagyrészt annak tudható be, hogy a közvélemény érdeklődött a magyar felkelés sorsa iránt. Ezt az alapvető érdeklődést fokozta jelentős mértékben a média. A nemzetközi sajtó figyelme a magyar válság iránt nyilván szintén arra ösztönözte a francia újságokat és rádiókat, hogy minél bővebben foglalkozzanak az eseménnyel. Ebben az összefüggésben érthetünk egyet a *France-Soir* egykori főszerkesztőjének, Farkas Gábornak a megállapításával, mely szerint a média befolyása meghatározó volt a francia közvélemény reagálásában.⁴⁹ Bernard Michel arra hívja fel a figyelmet, hogy a francia lakosság többségének mentalitásában még elevenen élő világháborús emlékeknek szintén nagy szerepük volt. Kiemeli továbbá, hogy az ötvenes években a hősiesség bizonyos kultusza még jelen volt a francia sajtóban: az ellenállás, a bátorság, a hazáért való hősi halál még értéknek számított. A „hősiesség”, a „hősi ellenállás”, a „bátorság” szavak valóban nagyon gyakran szerepeltek a sajtóban és a hivatalos nyilatkozatokban egyaránt.⁵⁰

Az 1956-os magyar forradalom által Franciaországban gerjesztett óriási sajtóhullám azonban, mint láttuk, az év végére már elült. Bár Nagy Imrének és társainak 1958. júniusi kivégzése rövid időre újra reflektorfénybe állította a vérbe fojtott felkelést, ezt követően már csak a kerek évfordulók alkalmából írt cikkek emlékeztek meg róla.

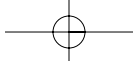
IRODALOM

- Claude BELLANGER–Jacques GODECHOT et. al. (éd.): *Histoire générale de la presse française*. Vol. 4.: *De 1940 à 1958*. Párizs, 1975, Presse Universitaire de France.
- Jean-Pierre BERNARD: Novembre 1956 à Paris. Vingtième siècle. *Revue d'histoire*, nr. 30. 1991. april–june.
- Georgette ELGEY (coaut. Marie-Caroline Boussard): *Histoire de la IVe République. Malentendu et passion. La République des Tourmantes (1954–1959)*, vol. 2. Paris, 1997, Fayard.
- FEJTŐ Ferenc felszólalása, Actes du colloque *Les intellectuels et l'opinion publique en France face à la révolution hongroise de 1956*, 17, 18, 19 octobre 1996, Institut français en Hongrie, Csapodi Csaba átírása, 2000. (Budapesti Francia Kulturális Intézet–Médiathèque.)
- François FEJTŐ–Guilles MARTINET (éd.): 1956. Le commencement de la fin. Actes du colloque *Budapest 1956–1996*, Palais du Luxembourg, Paris, 28–29 octobre 1996, Paris, 1997, Association pour la Communauté Européenne.
- Alfred GROSSER: *La IVe République et sa politique extérieure*, Párizs, 1972, Armand Colin.
- Catherine HOREL: „L'opinion publique française face à la révolution de 1956”, Actes du colloque *Les intellectuels et l'opinion publique en France face à la révolution hongroise de 1956*, 17, 18, 19 octobre 1996, Institut français en Hongrie, Csapodi Csaba átírása, 2000. (Budapesti Francia Kulturális Intézet–Médiathèque.)
- KECSKÉS Gusztáv: *La diplomatie française et la révolution hongroise de 1956*, diss. Sorbonne Nouvelle Paris III Pécsi Tudományegyetem, 1–3. kötet, Párizs, 2003.
- Bernard MICHEL: L'image de l'insurrection hongroise de 1956 dans l'opinion française. Actes du colloque *Les intellectuels et l'opinion publique en France face à la révolution hongroise de 1956*, 17, 18, 19 octobre 1996. Institut français en Hongrie, Csapodi Csaba átírása, 2000. (Budapesti Francia Kulturális Intézet–Médiathèque.)
- MINK András: „Hideg éterháború. A Szabad Európa Rádió és 1956”. *Beszélő*, 1996. november, 47–54. p.

49 Fejtő–Martinet (1997) 89. p.

50 Michel (1996) 21. p.

- Jean-Pierre RIOUX: *La France de la Quatrième République*, vol. 2.: *L'expansion et l'impuissance, 1952–1958*, Paris, 1983, Seuil. /Nouvelle histoire de la France contemporaine, nr. 16./
- Thomas SCHREIBER: *La Hongrie de 1918 à 1958. État des Travaux et Annexe Documentaire*, Paris, 1958. Fondation Nationale des Sciences Politiques. (Kivonat a *Revue française des sciences politiques*-ből.)
- Pierre SORLIN előadása, Actes du colloque *Les intellectuels et l'opinion publique en France face à la révolution hongroise de 1956*, 17, 18, 19 octobre 1996. Institut français en Hongrie, Csapodi Csaba átírása, 2000. (Budapesti Francia Kulturális Intézet–Médiathèque.)
- Olivier TOCQUEVILLE: *L'Humanité face au coup de Prague de 1948 et à la révolution hongroise de 1956*. (Szakdolgozat, 1980.)
- Christine VIGNAUD: *L'opinion française face aux événements de l'Europe de l'Est de 1956*. (Szakdolgozat Robert Frank vezetésével, 1986–1987.)

208 ELEGYES DARABOK

KECSKÉS GUSZTÁV

